

ДИАЛЕКТОЛОГІЯ

**ДИАЛЕКТНИЙ ТЕКСТ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ
ПРО ПОБУТ СХІДНИХ СЛОБОЖАН**

doi: 10.12958/2227-2631-2021-2-44-5-14

Марина Волошинова,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української філології та загального мовознавства
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7247-5222>

Статтю присвячено аналізу структурних особливостей діалектних текстів про життя й побут східних слобожан. Підкреслено, що останнім часом науковці в якості об'єкта дослідження все частіше обирають значні за обсягом масиви зв'язних текстів, зважаючи на їхню високу інформативність, спонтанність та невимушеність. У системних описах учені приділяють увагу вивченню лінгвокогнітивних і прагматичних параметрів діалектних текстів, їх структурно-семантичних особливостей.

Діалектні тексти, зафіксовані в українських східнослобожанських говірках, об'єднано в такі тематичні групи: тексти про їжу та напої; тексти про посуд і кухонне начиння; тексти про народні повір'я; тексти про життя.

У ході аналізу зацентровано увагу на діалектних текстах- описах про їжу та напої, які становлять неабияку цінність для діалектологів, етнологів, істориків, оскільки інформанти під час розповіді детально описують способи приготування різноманітних страв, їхню рецептуру, традиції споживання їжі, способи сучасного й архаїзованого господарювання.

З'ясовано, що тексти про традиційну духовну культуру, у яких відображено забобони, народні вірування в потойбічні сили, насичені численними повторами (т. зв. *тотожні повтори*). До таких мовленнєвих прийомів діалектоносії зазвичай вдаються з метою наголошення на важливості повідомлюваних подій. Самі повтори стають засобами зв'язності в тексті й забезпечують його цілісність.

У висновках до статті наголошено на важливості подальших досліджень східнослобожанських діалектних текстів щодо їхніх особливостей на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях.

Ключові слова: говірка, діалектний текст, інформант, слобожани, текстовий матеріал.

The article is devoted to the analysis of structural features of dialect texts about the life and way of living the eastern Sloboda inhabitants. It has been emphasized that in recent years, scholars have increasingly chosen large

volumes of coherent texts as an object of their study, concerning the high level of informativeness, spontaneity and ease. In systematic descriptions, scholars pay attention to the study of linguistic, cognitive and pragmatic parameters of dialect texts, their structural and semantic features.

Dialect texts recorded in Ukrainian East Sloboda dialects are grouped into the following thematic groups: texts about food and drink; texts about dishes and kitchen utensils; texts about folk beliefs; texts about life.

The analysis focuses on dialect texts-descriptions of food and beverages, which are of great value to dialectologists, ethnologists, historians, as informants during the story describe in detail the ways of cooking various dishes, their recipes, eating traditions, modern and archaic management.

It was found that the texts on traditional spiritual culture, which reflect superstitions and folk beliefs in the afterlife, saturate numerous repetitions (so-called *identical repetitions*). Such speech techniques are usually used by dialect speakers to emphasize the importance of reported events. Repetitions themselves become a means of coherence in the text and ensure its integrity.

The conclusions to the article emphasize the importance of further research of East Sloboda dialect texts on their features at the phonetic, lexical, grammatical levels.

Key words: dialect, dialect text, informant, Sloboda inhabitants, text material.

Вступ. Відомо, що значні за обсягом масиви зв'язних текстів, записані під час польових розвідок, є найбільш повними інформативними джерелами про говірку та її особливі риси. Саме тому дослідники діалектного мовлення все частіше звертаються до діалектних текстів, що фіксують спонтанне «живе» говіркове мовлення, за висловом П. Гриценка, «мінімально залежне від сторонніх впливів» (Гриченко, 2008, с. 6). На відміну від анкетного методу, де діалектоносій, обмежений рамками конкретних запитань, зазвичай відповідає одним (зрідка двома-трьома) словами, метод інтерв'ю допомагає науковцям зафіксувати додатковий цінний матеріал, який містить, наприклад, докладні відомості про особливості селянського побуту та способи господарювання, рецептуру приготування щоденних або святкових страв, народні прикмети, традиційні календарні чи храмові свята, забобони, повір'я.

На думку І. Романини, діалектні тексти можна розглядати крізь призму інформації, яку вони зберігають. Це цінні джерела відомостей не тільки для філологів, а й для істориків, фольклористів, етнографів (Романина, 2010, с. 231).

Мета статті – проаналізувати структурні особливості діалектних текстів про життя й побут східних слобожан. **Джерельну базу** дослідження становлять фактичні матеріали, зібрані впродовж 2009 – 2013 рр. у межах українських східнослобожанських говірок під час системного їх опрацювання.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню лінгвокогнітивних і прагматичних параметрів діалектного тексту присвячено комплексну розвідку Н. Руснак (Руснак, 2011). У праці розроблено типологію діалектного тексту, з'ясовано його лінгвістичний статус і специфічні риси. Визначено, що категорійну структуру текстових масивів буковинських говірок наповнюють три типи текстових категорій – системна, антропоцентрична й мисленнева. Окрему увагу в дослідженні приділено методиці аналізу діалектного тексту (Там само, с. 33).

На базі діалектних текстів окремої української говірки (с. Шевченкове Кілійського р-ну Одеської обл.) здійснено опис морфологічної системи в дисертації М. Делюсто (Делюсто, 2010). Розвідка містить обґрунтування принципу системності у вивченні граматики українських говорів, функційний та комунікативний аспекти її аналізу. Також розроблено й представлено модель-матрицю опису морфологічної системи діалектів (усіх частин мови). Зібраний матеріал дозволив упорядкувати значну за обсягом діалектну текстотеку, яка слугуватиме джерельною базою подальшого опрацювання інших мовних рівнів обстежуваної говірки.

Системний опис І. Романини (Романина, 2015) присвячено дослідженню структурно-семантичних особливостей діалектних текстів наддністрянського говору про чуда на підставі текстових категорій. Відповідно до тематики зібраного матеріалу виділено п'ять тематичних груп лексики, які відтворюють різні сфери життя мовців. Робота містить методику аналізу діалектних текстів, опис структури діалектних текстів наддністрянського говору за різними категоріями (цілісність, зв'язність, членованість, інформативність та ін.). На підставі проведеного аналізу виявлено діалектні фонетичні, морфологічні та синтаксичні особливості зафіксованого текстового матеріалу.

Діалектний текст привертав увагу таких дослідників, як П. Гриценко (Гриценко, 2003; Гриценко, 2008), К. Глуховцева (Глуховцева, 2019; Глуховцева, 2020), І. Гороф'янюк (Гороф'янюк, 2014; Гороф'янюк, 2015), Г. Гримашевич (Гримашевич, 2015), Л. Тищенко (Тищенко, 2011) та ін.

Виклад основного змісту. Діалектні тексти, зафіксовані нами на території Східної Слобожанщини, залежно від змістовного наповнення можна розподілити на кілька груп: тексти про їжу та напої; тексти про посуд і кухонне начиння; тексти про народні повір'я; тексти про життя. Я. Литвиненко поділяє діалектні тексти залежно від комунікативної мети і завдань, які інформант реалізує під час мовленнєвого акту (характеристика об'єкта або явища, передача послідовності перебігу подій, висловлювання власних суджень), на тексти-описи, тексти-оповіді, тексти-роздуми (Литвиненко, 2015, с. 278).

Діалектні тексти-описи про їжу й напої є особливо цікавими, оскільки інформанти під час розмови детально описують способи

приготування різноманітних страв, іноді не актуальних на сучасному етапі, зокрема у зв'язку зі змінами смакових уподобань, способів господарювання. Під час записування й розшифрування таких текстів експлоратор отримує цінний матеріал для дослідження. У якості ілюстрації подаємо кілька прикладів таких текстів-описів.

– У вас варять молозиво?

– Ої / ва^рили ко^лис' // ^лкажда ха^лз' ай^ка / ка^лн' ешно по-с^лвойему // а^ле вс' і готу^лвали в н' і^ч і / хто доба^лл' а^лй ай^ц' а ту^лди / йак бу^лли // но те^лпер же ми / ^лбол' ей^е йак со^лр' е^лм' ен' : і / і і^лз' ум би ту^лди пок^ллали / ну та^ке шо н' і^лбут' доб^лрен' ке // хто п' ітса^лхар' ував / а хто і н' е / на^лпр' і^лм' ер / мо^лйа ^лмама доба^лл' ала ^лсахар' об' і^лзат' е^лн' о / а^лле ди^лвиц' : а шо^лп не^л при^лго^лр' іло то^лд' і / то^лд' і во^лно ^лдобре / во^лно так пост' і^лп' ен' : о до^лж^лно бу^лло ск' і^лпац' : а / ну ка^лн' ешно ўсе за^лв' іс' іло од^лм ко^лрови / йа^лке ў ^лнейі на ўкус мо^ллоко / полу^лч' ало^лс' та^лке з^лнач' іт' мо^ллози^лво (Записано від Очеретної Наталії Іванівни, 1964 р. н., с. Червонопопівка, Кременська МТГ Северодонецького р-ну).

Інший текст фіксує докладний опис приготування доволі популярної в Слобожан першої рідкої страви – капусняка.

– Як ви готуєте капусняк?

– З^лнач' іт' ^лвариц' : а бу^лл' йон з м' йаса / ^лпот' ім ко^лли во^лно ^лмайже го^лтове ви^лї^лмайец' : а це ^лм' асо / оби^лрайец' : а ^лпоўн' іст' у / і ^лмеле^лц' : а на кат^лл' етну ма^лшинку // на м' асо^лрупк' і це ўсе не^лре^лмал' уйец' : а // ко^лли ва^лрило^лс' а ^лм' асо / ш' ч' е ^лможна ^лкинут' і кар^лтошку / ^лт' іки кар^лтошку ^лроби^лмо ^лкрупну / на ч' і^лтир' і ^лч' аст' і / чи на дв' і // ^лвари^лц' : а / ви^лї^лмайец' : а ^лм' асо / ви^лї^лмайец' : а ц' а кар^лтошка / і те^лж м' нец' : а ўсе / з^лнач' іт' / ^лм' асо ^лмелец' : а / а кар^лтошка м' нец' : а // по^лтом / з^лнач' іт' / це ўсе ви^лси^лпайец' : а на^лзад / кар^лтошка і ^лм' асо / і доба^лл' айец' : а пше^лно // по^лки це ўсе ^лвари^лц' : а / бе^лрем ка^лпусту / ка^лпуста ^лкисла / дв' і ^лч' ас' т' і ^лкисла / з^лнач' іт' / і од^лна с^лв' і^лжойі ка^лпусти // ўсе це не^лре^лмал' уйец' : а те^лж на м' асо^лрупку і доба^лл' айец' : а о^лп' ат' же^л / з^лнач' іт' / с' уда ж в ц' у кастру^лл' у / там де у^лже йест' кар^лтошка / де йест' у^лже ^лм' асо / де йест' у^лже пше^лно // а то^лд' і ^лробиш за^лжарку // ци^лбу^лл' у / ^лморкву / п' і^лд^лжар' уйеш / доба^лл' айеш то^лмат / це ўсе за^лжарку ^лробиш / і ў к' і^лн' ц' і у^лже ко^лли го^лтова ^лбуде ка^лпуста / по^лп^лробоват' / пше^лно // пше^лно роз^лвар' уйец' : а хара^лшо / доба^лл' айец' : а ту^лди за^лжарка / і о^лно полу^лч' айец' : а йак од^лно^лродна та^лка ^лмаса (Записано від Чеботарьової Раїси Денисівни, 1930 р. н., м. Кременна, Кременська МТГ Северодонецького р-ну).

Діалектні тексти містять описи фрагментів матеріального виробництва, які в наш час є вже неактуальними, зважаючи на доступність готового продукту. Це, наприклад, мікротексти-описи про виготовлення дріжджів у домашніх умовах:

Хм' іл' // ро^лбили са^лм' і з^л хм' іл' у дро^лж' : і / не^лре^лти^лрали / зате^лрали йіх / о^лце бу^лли до^лмаши^лн' і дро^лж' : і // то^лд' і йіх роз^лти^лрали / су^лшили і о^лце

хра¹нили / роз^сти^ерали з сахар^ем ц^і д^рож^і:і т^рошки і о^це вч^ін^али на хл^іп.

Не бу^ло сти^ерто^вих д^рож^деї // ро^били д^рож^ді са^ми / на х^мелев^і / о^то д^рож^ді запус^кайут[’] дес[’] там у ч[’]ере^нку / о^д:ел[’]но / а то^ді на ту / на ¹марл[’]у ви^ели^евайут[’] йо^го / ви^ежи^емайут[’] о^це усе / а це гет[’] ви^еки^едайут[’] / ¹нашо о^но усе // а ¹нужне / ¹т^іки д^рож^ді шоб / то^і / п^ішли на хл[’]еб / і вч^ін^али (Записано від Жарової Клавдії Іллівни, 1939 р. н., с. Парневе, Біловодська СелТГ Старобільського р-ну).

Деякі тексти докладно описують страви, на приготування яких витрачають дуже багато часу. Як бачимо з наведеного нижче тексту, це доволі трудомісткий процес, до якого нині вдаються лише напередодні значних релігійних свят, наприклад Великодня або весілля, і в основному селяни, які тримають свійських тварин: Р^іже^мо поро^с’а п^ід Паску // ¹нині ш це ¹ц^іла по^діа // от при^енесли во^ни ш^лунок у хату / там сполос^нули ш йо^го / ¹яа йо^го бе^нру з^разу / о^це ш / ви^ева^рач[’]уйу тим же / кла^ду / поси^енайу ¹с^іл:’у / і л^іу ш^іч[’]е ¹і^луксус / і ч[’]ут[’]-ч[’]ут[’] во^дич[’]ки / да / і о^це в^ін у ¹мене по^стойе / сто^іт там с^тіки / а по^том бе^нру йо^го о^пат[’] же^н с^і’ого / проми^евайу / і ч[’]істи^ем // ш^іч[’]ш^іч[’]айем усе хара^шо / де^нрем йо^го / шоп в^ін бу^у ¹ч[’]істи^й / то^ді в:о^дич[’]ки і в га^р’ач^ії / і в хо^лодн^ії / о^це ми усе / по^міли йо^го / у^с’о / в^ін ч[’]істен[’]киї / а то^ді ш так жи ш / ну / ми напри^ем[’]ер бе^нрем / к^рише^нм ¹м^іасо / р^іжем на ку^соч[’]ки ¹м^іелк^і / доба^ул[’]айем ¹сало / ч[’]асни^ч’ок / ¹соли^ем / ¹перч^ік / усе пе^нре^нм^ішуїм / по^стойе во^но / а по^том напи^ехайїм хара^шо / по^том напри^ем[’]ер ¹яа о^це йо^го заши^евайу / а по^том ш^іч[’]е обиши^евайу ч^і у¹марл[’]іч[’]ку / да / шоп в^ін ¹йесл^і ¹лопне / в^ін / о^це так ¹мама мо^ія ро^била / і о^це ж заши^евайем йо^го / і ш^іч[’]е у¹марл[’]іч[’]ку за^шіу / і кла^дем у каст^рул[’]у с во^дич[’]койу / і ¹вари^емо / о^це так // а по^том ви^ет[’]а^гайемо / ¹як у¹же во^но з^вари^ец[’]:а усе / бе^нрем і кла^дем п^ід гн^іт / по^лежа^у / а ¹пот[’]ім в ду^хо^уку йо^го / да / за^пікаємо // це ми нази^евайем сал[’]т[’]ісон / і ¹кенд[’]ух ¹кажут[’] (Записано від Тимофієвої Тамари Олександрівни, 1947 р. н., с. Мирне, Лозно-Олександрівська СелТГ Сватівського р-ну).

Східні слобожани, як і інші українці, дуже шанують хліб. Ще наприкінці ХІХ ст., збираючи етнографічні матеріали на території Східної Слобожанщини, В. Іванов записав у слободі Микільській (нині с. Микільське, Міловська СелТГ Старобільського р-ну) таке прислів’я: «Добрий хліб удався – під шкуринку хоч заховайся!» (Іванов, 1898, с. 274). Дослідниця О. Боряк зазначає з цього приводу: «Селянин особливо пильнував за процесом випічки хліба ... Вочевидь, це було викликано як турботою про якість харчування, так і досадою від збитку продукту, у який було вкладено великий людський ресурс. Тому досить поширеними на цих теренах (територія Східної Слобожанщини – прим. наша) виявились перекази, у яких ідеться про «глевкий» хліб, тобто сирий, недопечений, схожий на мокру глину, не пружний, не до кінця сформований. ... Випадки, коли господиня виймала хліб із печі недопеченим, припускаємо, траплялися не так уже рідко. Навпаки,

записувачами фіксувалися перекази, де недопечений, а отже, не годний хліб виступає, хоча не без гумору, звичним елементом повсякденних практик селянина» (Боряк, 2017, с. 60). Дійсно, інформанти під час бесіди завжди охоче розповідають про різні стадії виготовлення хліба, наприклад, про створення закваски для тіста (розчини) у діжі, або про невдалі випадки випікання хліба в домашніх умовах. Наводимо кілька фрагментів текстів, що ілюструють зазначене.

1. *З д'їж'і 'т'істо не ви'би'райеу':а 'зовс'ім н'їколи / то там оста'їеу':а / та о'то по 'тому / по бо'ках / ч'ї там т'рошки шо оста'їеу':а / накр'или йо'го так покри'валом / о'но про'сохло / і то'д'ї на дру'гий раз йак уч'їн'айут' / л':ут' 'воду / му'ку 'сипл'ат' / і дру'жд'ї ж ту'да* (Записано від Жарової Клавдії Іллівни, 1939 р. н., с. Парневе, Біловодська СелТГ Старобільського р-ну).

2. *За'нар'уйут' о'нару / о'пара посоло'даєє / шоп со'лотка бу'ла / а то'д'ї ту'ди ўки'дайт' дру'жд'ї / накри'вайт' йо'го / ў 'тепле ста'ноўл'ат' / с'ходе во'но с'їм ч'а'с'їў / б'ражі'еу':а / а то'д'ї 'міс'ат' у корит'ї // зам'їсили / накр'или / во'но підоїш'ло / то'д'ї вим'їс'уйут' / ви'кач'уйут' / у фор'ми / у фор'мах підоїш'ло / а то'д'ї аж' са'жайут' у п'їч' / і хл'їп не'ч'еу':а* (Записано від Черствої Олександрри Іванівни, 1935 р. н., с. Литвинівка, Біловодська СелТГ Старобільського р-ну).

3. Як називали недопечений хліб?

– *Ої йак то'б'ї роска'зат' // глеўкії // було о'це 'мама хл'єб не'ч'е / а ну ко'ли ж йак / або сп'їшит' / або там ш'є шос' / ў'с'акого було // пок'леєє то'д'ї ж на ч'а'сах ме'н'ї бомаже'ч'їки / о'це у с'т'їки 'внт'ане'ш хл'єб // по ч'а'сах йа 'доўго не пон'ї'мала / а о'то йак попри'к'лейїєє ме'н'ї бомаже'ч'їки / о'це йак о'ц'а ст'р'елка 'доїде до оц'ї'їєї / а ц'а до оц'ї'їєї 'букви / то'д'ї з'нач'їт' хл'єб 'внт'ане'ш // о'на о'то 'с'їла і на ро'боту ж по'їхала / а йа ж 'дома са'ма / і о'то ж йак тої пови'т'а'гаїу / ої / ка'жу / дв'ї глеўкії / 'мабут' / 'мама за'була шос' 'кинут' / і о'но та'ке шос' р'їден'ке 'вийшло* (Записано від Жарової Клавдії Іллівни, 1939 р. н., с. Парневе, Біловодська СелТГ Старобільського р-ну).

Цікавими, на наш погляд, є тексти-описи, у яких інформанти розповідають про виготовлення спиртних напоїв кустарним способом: *А ви з'наїєте / 'ран'ч'е о'це / йа ко'лис' / йак жи'єли ми 'коло 'Галки 'Зорової / так ми / то'д'ї ж не' було ў нас спе'ц'їал'ного оц'о'го ж само'гон:ого ап'рата / і 'Галка ме'не нау'ч'їла йак гнат' / о'тош з ва'рен:'а / ва'рен:'а ўсе шо о'то то заг'рало / ми ото'д'ї ш добаўл'аїєм ту'ди ж сахар'їку / ну дру'жд'ї:єї жи ш / во'но о'це ж брашка ц'а ўсе 'робе / а по'том б'рали / та'к'ї були здо'ров'ї / йак ч'аву'ни та'к'ї / і ми / з'нач'їт' / нали'єваїєм ту'да б'рашку / у цеї ч'а'вун / а ч'а'вун стоїїт' же ш на воз'н'ї / і о'це ш нали'єваїєм / з'нач'їт' / б'рашку / а ту'ди / ми то'д'ї / ми'єли ки'р'пич' 'білії с'їл'їкатний / обми'євали / ту'ди ш с'таўл'али / і на / ц'у ш / на цеї ки'р'пич' с'таві'єли та'р'їлоч'ку та'ку / шоп ту'ди ш во'но ж йак / і накри'євали з'верху таз'ком / і на та'зок лі'ли 'воду хо'лодну / і во'но ш там підн'ї'малос' / там хо'лодне / і о'тої же само'гон / в'їн*

ос'їдаў у ц'її мисоч'кї / і ми оц'у мисоч'ку тод'ї ви'т'агаєм / тожи ш запали'ем / а'га / го'рит' / хара'шо / поўна мисоч'ка / вили'ли / дал'ше о'п'ат' брашку ш н'їдли'вайемо туд'а / і о'це / і в'оду о'тош м'їн'али ч'ас'тен'ко / шоп жи ш хо'лодна во'дич'ка / і о'то так о'це з'нали само'гон // (Записано від Тимофієвої Тамари Олександрівни, 1947 р. н., с. Мирне, Лозно-Олександрівська СелТГ Сватівського р-ну).

На зауваження Г. Гримашевич, діалектний текст як лінгвокультурна одиниця сприяє не тільки розширенню емпіричної бази української діалектології, а й завдяки повноті представленого матеріалу створює цілісну картину світобачення мовця, ... оскільки в тексті повертаються з минулого призабуті мовні й культурні факти, відображене самоусвідомлення себе як носія духовної та матеріальної культури засобами зв'язного діалектного мовлення (Гримашевич, 2015, с. 56). Ідеться про тексти-оповіді, у яких відображено «традиційну духовну культуру» (Там само, с. 54). Такими вважаємо тексти про народні повір'я.

1. От оте'лилас' ко'роўка / о'на з'разу ме'н'ї здо'їла і при'несла молоч'ка // н'їз'а н'ервїй ден' да'ват' молоко / н'ї ў'кой'ем сл'уч'айї / йа ш навар'ила мо'лози'ва / іду ш до ц'їйейї да'ми / на в'угол / а'га / тут коло Сол'ани'к'їў / ка'жу / а де ти їдеш? / та їду / ка'жу / ос' мо'лози'во / ка'жу / Л'ена да'ла / навар'ила мо'лози'ва / ту ў'гос'тила / ц'у ў'гос'тила / при'їшла до й'її / кинулас' Л'ена до ко'рови / молоко не'ма / так хо'дила л'їч'їла до Вар'калової ба'би // н'їл'з'а / н'їз'а / те'пер / н'їз'а ў' тої ден' н'їч'ого да'ват' / Боже ў'на'с'ї / молоко і во'ше н'їч'ого н'їз'а да'ват' / йак оте'лилас'а ко'рова // те'пер іде'мо до'їт' ко'рову тожи ш Л'енкину / а'га / с Ф'їл'їпоўної / ц'її п'лохо зр'обилос'а / с'їла на лавоч'ки ў'нейї / а йа ка'жу / хо'д'їм Раїа ў'двох / а ў'нейї бу'ў о'ну'ч'ок / вийшла і ка'же / Пет'а / шас ми з'дойїм ко'рову / і да'мо то'б'ї св'їжого молоко / ка'жу / н'їдожд'ди шо з'дойїмо / іде'мо да'льш'ї / Кат'ка іде зо'т'ехн'їч'ка / іде'мо Л'енкину ко'рову до'їт' / молоко по'пит' св'їжого // так / при'їшли / а о'на ї не да'ла н'їч'ого.

2. Пішла йа до'їт' отуди на ту бри'гаду / там ко'роўку тожи Л'ус'їну ж до'їла / іду н'їз'н'їш йак не'ма ў'же н'їкого / ідома ко'роў не'було / іду с дво'ма в'їдрами / там дерт' / а там же' в'їдро на молоко / Гал'ка Мит'ї Косова / ти ди'ви / с дво'ма в'їдрами при'їшла до'їт' ко'рову / йа с'їла / а о'на ї не б'ризнала // йа н'їдош'ла до'нейї / н'їдош'ла до'нейї / а о'на до'їе ко'рову / п'лач'у / Гал'а / рад'ї Бога / іди з'її ко'рову / і не б'ризнала / і н'їч'о / ка'жу / ну на'шо ти йо'го о'це ба'лакайеш? // та йа так не' хо'т'їла / та цеж йа ї не' думала ц'о'го // при'їшла / здо'їла / ўсе молоко од'ала / йа ўз'ала ї поне'сла молоко до'дому // та ш'ч'е при'їшла / та ш'ч'е ї са'ма хворала / ш'ч'е ї са'ма хворала // ц'а ме'не сп'рискала св'а'ч'еноїу во'дойу / ка'жу / закр'їй на за'мок ме'не / д'вер'ї / йа / ка'жу / посп'л'у / во'но ўсе п'роїде / посп'ала / змок'р'їла / ўстала йак н'їч'о не' було // о'це та'ка бил' (Записано від

Половинки Тетяни Пилипівни, 1930 р. н., с. Зориківка, Міловська СелТГ Старобільського р-ну).

Як бачимо, наведені приклади текстів про народні повір'я містять численні повтори, які І. Романина називає *тотожними повторами*. Вони слугують засобами зв'язності, що забезпечують цілісність тексту. Повтор, на думку вченої, розширює інформативність тексту, оскільки найчастіше повторюється не довільно вибране слово, а саме те, на якому є логічний наголос (Романина, 2015, с. 64 – 66).

Тексти про голодомор науковці відносять до автобіографічних текстів-оповідей, у яких уміщено свідчення селян про виживання у вкрай важких умовах. Дослідниця І. Гороф'янюк зазначає, що найчастіша теза текстів про голодомор – це аномальність цього явища, яка простежується в низці таких деталей, як відсутність звичної їжі, уживання в їжу недопустимих за звичних умов продуктів тощо (Гороф'янюк, 2014, с. 219). Наведений нами текст про голод містить відомості про життя селян у важкі повоєнні роки: *Бур'їан /йїли / о'це ш /т'іки йак сн'іг' з:ем'л'і / ми о'це ўже // 'саме /ран'ше зацв'італа ве'р'ба / та'ка кол'уч'ен'ка / і о'то йак /т'іки о'т'і каш'ки / о'то ми / ўс'і ло'пуц'ки /наш'і / вес'молоч'аї / нас'л'он / ну /вопич'ім / а то'д'і іш'ч'е ў нас тут о'л'її-за'вод'м був у Міло'вому / так о'тош / і ба'зар' // так о'тош куп'л'али ма'кушку / /д'еточ'ка / і /йїли / а о'на / ма'кушка / та'ка була / за'раз йа йї'її п'робуйу / так ў /нейі ж не'маїе то'го // та /добра була / так там са'ма ше'лу'ха була / йа то'б'і / /д'етка / роска'жу о'дин еп'ізот / йа'кїу у'мене буў / була ўже ў нас с'тала ко'роўка / /дев'ат' год ме'н'і // послали ме'не на ба'зар' ў Міло'ве / да'ли /банку моло'ка / тр'охл'іт'роўку / шоп йа купила / і на хл'їп да'ли ме'н'і г'рош'і / то'д'і с'тойїла сто руб'л'їў буханка // ну / а за моло'ко / шоп йа купила кам'си і два ста'кани куку'рузи / і шоп натоўк'ла / і по'ка п'риїде брат із ро'боти / в емте'ес'і ра'ботаў / три'надц'ат' /рокіў йо'му було / шоп йа ш'ч'е і зва'рила /кашу / ну йа опоз'дала / /доўго /йакос' не' прода'вала // а с'булкойу ш хл'їба йшла // так /поки доїшла ш / тут у нас К'раснїй бу'гор йест' / /може хто йо'го ўже з'на / /може і ти / /д'етка / з'найеш де в'ін / а йа йї'її /з':їла і не с'ч'улас'а ко'ли // хл'їба ш не' було // та до'дому йак п'риїшла / так ме'н'і йак на'били / так йа / /мабут' / /тижден' не' с'ї'дала на /попу / с'їм'їа ш / а /мама на ро'бот'і / там же' да'вали / ота'ка /мисоч'ка / ч'їрна'ч'оч'ок ота'кї / о'то да'вали /зат'їрки в о'бїд'м / і о'тош о'ни там ч'ї са'ми /мами /наш'і йї'д'ат' / ч'ї не йї'д'ат' / а нам не'сут' / шоп і ми ж по /ложи'ч'ки /з':їли / та і по'мерли так /рано / пото'му шо / о'то та'ке / о'то та'ке ми / /д'етка / /йїли // пи'талис' ми іс'куств'ен:о / ч'їм п'риїдец':а / не так йак те'пер ка'н'ешно / те'пер і ко'ти хл'їба не йї'д'ат' / а ми то'гда були б'е'с хл'їба (Записано від Чайкіної Валентини Георгіївни, 1932 р. н., с. Великоцьк, Міловська СелТГ Старобільського р-ну).*

Отже, діалектні тексти є найбільш повними інформативними джерелами для сучасних мовознавчих досліджень, оскільки фіксують «живе мовлення носіїв конкретного говору» (Романина, 2015, с. 21).

Лексично зв'язні діалектні тексти з повторами, уточненнями дають змогу зацентувати увагу на важливих моментах оповіді (опису), забезпечують текстову інформативність, цілісність, дозволяють відчутти авторське ставлення до повідомлюваних подій, їхнє осмислення. Перспективу подальших розвідок пов'язуємо з аналізом особливостей діалектних текстів на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях.

Література

- Боряк, О. (2017). Культура хліба у селян Старобільського повіту Харківської губернії (за матеріалами збірки В. Іванова «Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии»). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. № 24. С. 56 – 61.
- Глуховцева, Катерина (2019). Мовне втілення соціальних орієнтирів жителів Луганщини в діалектних текстах ареалу. *Лінгвістика : зб. наук. пр.* № 2(41). С. 17 – 30.
- Глуховцева, Катерина (2020). Прізвисько як текстотворчий чинник діалектного тексту. *Лінгвістика : зб. наук. пр.* № 1(42). С. 16 – 27.
- Гороф'янюк, І. В. (2014). Вербалізація концепту ГОЛОД у діалектних автобіографічних текстах. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2014. Вип. 19. С. 217 – 221.
- Гороф'янюк, І. В. (2015). Життєвий шлях подільського селянина в мовному втіленні (на матеріалі автобіографічних текстів). *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. К. : КММ. С. 83 – 91.
- Гримашевич, Г. І. (2015). Діалектний текст як лінгвокультурний феномен. *Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* К. : КНЕУ С. 52 – 58.
- Гриценко, Павло (2003). Тексти як джерело дослідження українських говірок Румунії: передмова М. Павлюк, І. Робчук. Українські говори Румунії: діалектні тексти. Канада, 2003. С. XV – XVI.
- Гриценко, Павло (2008). Кроки до інформаційної повноти. *Говірки Південної Київщини : зб. діалект. текстів / упоряд. Г. І. Мартинова (керівник наукового проекту), З. М. Денисенко Т. В. Щербина*. Черкаси. С. 3 – 6.
- Делюсто, М. (2010). *Грамматика говірки у світлі тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова*. К., 36 с.
- Литвиненко, Я. О. (2015). Текстовий супровід у роботі експлоратора за програмою. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій / відп. ред. П. Ю. Гриценко*. К. : КММ, 2015. С. 267 – 283.
- Романина, Ірина (2010). Текст як джерело дослідження діалектного мовлення галичан і поліщуків. *Волинь – Житомищина : істор.-*

- філол. зб. з регіон. проблем. Житомир Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип. 22(2). С. 229 – 234.
- Романина, Ірина (2015). *Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в наддністрянському говорі* : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Львів, 326 с.
- Руснак, Н. О. (2011). *Діалектний текст: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти* : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. К., 36 с.
- Тищенко, Л. М. (2011). Південнослобожанський текст як джерело дослідження говіркової системи. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. № 3(24). Ч. 1. С. 114 – 120.

Джерела

- Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / сост. В. И. Иванов. Харьков, 1898. Т. 1. 1012 с.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2021 р.

Прийнято до друку 16.12.2021 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Леснова В. В.